

Kurmay Albay Daday'lı Halit Beğ Akmansü - Cilt II

Ziya Göğem

İstanbul, İstanbul Halk Basımevi, 1955, 177 Sayfa.

Melik ABAY*

Ziya Göğem tarafından kaleme alınan eserde;¹ Halit Bey'in politika hayatından sonraki talihsiz dönemi, sıkıntıları ve geçirdiği hastalıklar ile Halit Bey'e ait olan bazı sözlü ve yazılı fikirlere yer verilmiştir. Halit Akmansü'nün hatıratları, yeğeni Ziya Göğem tarafından yazılmıştır. Hatıratların önemli bir kısmı bizzat Halit Bey tarafından 1929'dan itibaren kaleme alınmıştır. Bununla birlikte, Ziya Göğem'in Halit Akmansü'nün yakın çevresindeki arkadaşları ve birlikte mesai yaptığı askerlik arkadaşlarına bizzat mektuplar yazarak elde ettiği bilgiler, aile içerisinde Halit Bey'den dinledikleri, onunla ilgili basında ve çeşitli hatıra kitaplarında yer alan bilgilerle TBMM'de yaptığı konuşmalar da eserde kullanmıştır.²

Eserin sekizinci bölümünde; Mustafa Kemal Paşa'nın isteği üzerine politikaya giren Halit Bey'in Kastamonu mebusu olarak siyasi kariyerine yer verilmektedir. Saltanatın kaldırılmasından sonra hilafetin mutlaka korunması gerektiğini savunan Halit Bey'in, iktidar partisinden istifa ettiği ve programı düşüncelerine uygun olduğu için o zamanki muhalefet partisine katıldığı aktarılmaktadır. Halit Bey'in, bütün duygularını, arzularını açıkça belirtmekten çekinmeyen bir karaktere sahip olduğu ve bunları

* MSÜ ATASAREN Askerî Tarih Doktora Öğrencisi, melikabay16@gmail.com.

¹ İki ciltten oluşan eserin birinci cildi, Halk Matbaası tarafından 1954 yılında basılmıştır. Yedi bölümden oluşan birinci ciltte, Halit Bey'in askerlik hayatı ve İkinci Meclisteki politika faaliyetleri ele alınmaktadır.

² Rahmi Çiçek, "Dadaylı Halit Akmansü'nün Irak Cephesi, Musul İşgali ve VI. Ordunun Lağvına Dair Hatıratları", *Küt'ü'l-Amâre Zaferi'nin 100. Yılı Münasebetiyle I. Dünya Savaşı Irak Cephesi Uluslararası Sempozyumu*, 28-29 Nisan 2016. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2016, s. 609.

Meclisteki konuşmalarında sıklıkla dile getirdiği görülmektedir.

Halit Bey'in başlıca tenkitleri; Mecliste mebusların istedikleri gibi konuşmaktan, fikir beyan etmekten çekinmeleri, devlet dairelerinde liyakatli kişilere değer verilmemesi, tasarruf edilmesi gereken bazı işlerde israfa kaçılması, memleketin muhtelif bölgeleri arasında bir plana dayanmadan farklı muameleler ve imar faaliyetleri yapılması idi. Halit Bey'in İkinci Büyük Millet Meclisindeki mebusluk sıfatı 1 Kasım 1927 günü sona ermiştir. Muhalif durumda bulunan bütün asker, mebus ve tanınmış generaller emekliye sevk edilmişti. Halit Bey hakkında, kendi isteğiyle emeklilik işlemi yapıncaya kadar geçen zaman zarfında bir istikrasızlığın hüküm sürdüğü görülmektedir. Halit Bey Meclise girmeden önce, faal bir fırka kumandanı idi. Dört yıl sonra, milletvekilliği sıfatının üzerinden kalktığı sırada, henüz emeklilik müddetini doldurmamış bulunuyordu. Bununla birlikte politikaya karıştığından ve muhalif tutumundan dolayı kendisine uygun bir komutanlık vazifesi verilmesi zordu. Dolayısıyla hakkında tatbik olunacak usul oldukça karmaşık durumdaydı. Üçüncü Meclis için mebusluğa aday olmak istemeyen Halit Bey, bu isteğini Millî Savunma Bakanlığına 18 Ekim 1928'te iletmiştir. Neticede Sekizinci Kolordu Divânharp Reisliğine tayin edilen Halit Bey, bu vazifeyi kabul etmemiş ve hemen emeklilik isteğinde bulunmuştur. Ona göre, meydan muharebelerinde şerefli vazifeler görmüş bir fırka kumandanını bir kolordu divânharp reisliğine tayin etmek nazikçe bir davranış değildi.

Eserin dokuzuncu bölümünde; Halit Bey'in emekliye ayrıldıktan sonraki hayatı hakkında bilgiler verilmektedir. Halit Bey'in emekliliğinden sonra eve kapanması ve bir işle meşgul olmaması onu derinden etkilemişti. Memlekete faydalı olacak en olgun ve en uygun çağında vazife hayatından uzak kalmayı hazmedememekteydi. Bu yüzden çok faal bir vazife hayatından sonra, içinde bulunduğu bu sıkıntılı dönemin, onu her bakımdan hırpalamış ve zayıflatmış olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Halit Bey, okumasını, çalışmasını ve konuşmasını seven bir insan olduğundan, bu tür alışkanlıklarını, bir kenara çekilmek zorunda kaldığı yıllarda da bozmamıştı.

Halit Bey'in sohbetleri sırasında üzerinde durduğu konu, sevdiklerinin ve yetişmekte olan gençlerin politika hayatına girmemeleri, politika sayesinde kazanılan mevkilere özenmemeleri hususu idi. Bununla birlikte Halit Bey'in bu süreçte siyasal muhalif olarak çektiği sıkıntılarla uğraşmak zorunda kaldığı görülmektedir. Bu süreç, aleyhinde yapılmakta olan neşriyat sebebiyle o günkü havayı müsait bulan Kazım Karabekir Paşa'nın kamuoyunu aydınlatmak ihtiyacı ile hatıratlarını bir kitap halinde bastırmaya karar vermesi ile başlamıştır. Kazım Karabekir'in kitabının matbaadan alınarak, satılmak üzere kitapçılara dağıtılacağı günlerde, kitapların matbaadan hükümetçe alındığı duyulmuştu. Kazım Karabekir Paşa'nın hatıratlarını yayımlama meselesi önemli bir mesele haline gelmiş ve Üsküdar Savcılığınca verilen araştırma emrinin gerekçesi, hatıratlarda yazılı vesikaların devlet dosyalarından çalınmış sayılması idi. Savcılık, resmî dosyalarda saklanması gerekirken şahıslar üzerinde kalan ve çalınmış sayılan vesikalardan dolayı, içerisinde Halit Bey'in de olduğu muhalif kişilerin evlerini aratmıştı. Karabekir Paşa'nın kitabı meselesinde, ortada görünür ve önemli bir sebep olmadığı halde, tutuklanarak polis karakolundan kaymakamlığa, kaymakamlıktan da emniyet genel müdürlüğüne götürülmek suretiyle dolandırılması Halit Bey'e büyük üzüntüler vermişti. Bu olaylardan sonra Halit Bey'in politikadan

Tarih Kritik (7) 3 History Critique | Temmuz/July 2021

iyiden iyiye nefret ettiği anlaşılmaktadır. Öteden beri politikanın zararlarını görmüştü. Bunu etrafına atlamakta, mümkün olduğu nispette kendisini de bu cereyana kaptırmamaya çalışmakta idi. Ancak son hadiseler, Türkiye’de politika ile ilgilenmenin her zaman şeref verici olmadığını, günün birinde haysiyet kırıcı bir mahiyet alabileceğini göstermişti.

Eserin onuncu bölümünde; 1941 yılında, Halit Bey’in de dolaylı yoldan katıldığı, gazetelerde cereyan eden münakaşalar ve Halit Bey’in 1945’ten sonraki politik olaylara ilgisine yer verilmiştir. 1941 yılında gazetelerde alışılmışın dışında bazı münakaşalar cereyan etti. Ali İhsan Sabis ile Cevat Abbas karşılıklı bir polemige başlamışlardı. 1941 yılında, Atatürk’ün eski yaveri Bolu Mebusu Cevat Abbas Bey ile başlanarak Halit Bey’in de katıldığı münakaşalar eserde özet şeklinde verilmektedir. Diğer taraftan II. Dünya Savaşı’nın sona ermesinden sonra, memlekette bir serbestlik havası esmeye başlamıştı. Bu suretle Türkiye’nin çok partili rejime geçmek arzusu ile 1946 Seçimlerine kadar memlekette birkaç parti kurulmuş, şiddetli bir politika mücadelesi başlamıştı. Halit Bey o günkü durumda, daha önce politika ile ilgilenmemek hususunda “Bütün millet mazbata yapsa, bir daha mebus olmam” diye yaptığı sözünü yerine getirmiştir. Bu dönemde yaşının da ilerlemesinden dolayı Halit Bey’in siyasete sıcak bakmadığı anlaşılmaktadır.

Eserin “Halit Beğ’in Manevi Cephesi” başlıklı on birinci bölümünde; Halit Bey’in dinî yönüne yer verilmiştir. Yazar, Halit Bey’in doğduğu kasaba, ilk ve rüştiye tahsillerini yaptığı mekteplerle mezun olduğu idadilerin bulunduğu Kastamonu, Bursa gibi Anadolu’nun din ve İslam geleneklerine sadık şehirleri olduğunu ve bu suretle ağırlıklı olarak bu bölgelerde yetişen diğer gençler gibi, Halit Bey’in de olgun bir İslam anlayışına sahip olduğunu aktarır. Yazara göre, yetişme tarzı; okuduğu mekteplerde İslam dini, tasavvuf, küçüklükten beri aldığı terbiye Halit Bey’in dindar bir hüviyete sahip olmasında etkili olmuştur. Bununla birlikte bu bölümde Halit Bey’in yardımseverliği gibi konular da yer almaktadır.

Eserin on ikinci bölümünde; “Halit Beğ’in Hastalıkları ve Ölümü” başlığı altında, Halit Bey’in yaşadığı sağlık sorunlarına yer verilmiştir.

Eserin on üçüncü bölümünde; Halit Bey’in hayat, askerlik ve politika alanındaki sözlerine yer verilmiştir. Halit Bey, vazife hayatında, mebusluk zamanında ve daha sonraki devirde, bulunduğu topluluk içerisinde, özellikle aydın zümreler karşısında fikirlerini ileri sürmüş bir insan olarak karşımıza çıkmaktadır. Halit Bey’in konuşmaları ile yazıları ele aldığı anda; toplumun yükselmesi için rasyonel ve seviyeli bir çalışma sisteminden başka, ilim ve metotlarının eksiksiz uygulanmasına taraftar olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte politik meselelerinde demokratik prensiplerin gelişmesi, Müslüman-Türk topluluğunun ahlak olgunluğuna sahip üstün bir kitle haline gelmesi gibi hususlarda, özellikle devlet adamlarının sorumluluk taşıdıklarını ileri sürmektedir. Halit Bey bu yolda birçok mütâlaalar beyan etmiştir.

Eserin “Halit Akmansü Hakkındaki Bazı Hatıra ve Kanaatlar” başlığı altındaki son bölümünde; Halit Bey’in dost ve tanıdıklarının onunla ilgili düşüncelerine yer verilmiştir.

Sonuç olarak, genç sayılabilecek bir yaşta askerlik mesleğinden ayrılarak politikaya atılan Halit Akmansü, o günkü politik atmosferde tutunamamış ve memlekete faydalı olacak en olgun çağında bir köşeye çekilmek zorunda kalmıştı. Nitekim Ziya Göğem tarafından kaleme alınan eserin II. cildi, Halit Akmansü'nün politika hayatından sonraki dönemi hakkında, yazılı belgelere dayanılarak, akıcı bir üslupla kaleme alınmış ve eserde Ziya Göğem, Halit Bey'in hatırat ve Meclis konuşmalarının yanında, onun dost ve tanıdıklarından mektup yazarak elde ettiği bilgileri de kullanmıştır. Bu suretle eser, Halit Akmansü'nün biyografisi olmasının yanında, Türk siyasi ve askerî literatürüne de önemli bir katkı sağlamaktadır.